

СТАНОВИЩЕ

от проф. дфн Панайот Димитров Карагъзов,
преподавател по история на славянските литератури
в СУ „Св. Климент Охридски”,
член на Научно жури, назначено от Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“,
за провеждане на публична защита за придобиване на образователната
и научна степен „Доктор“

Научна област: 2. Хуманитарни науки
Професионално направление: 2.1. Филология
(История на славянските литератури)
СУ „Св. Климент Охридски”
Факултет по славянски филологии
Катедра: Славянски литератури
Тема на дисертацията:

„Авторефлексията в творчеството на Витолд Гомбрович и Владимир Набоков“

Дисертант: **Катерина Бойчева Кокинова**

Научен ръководител: проф. дфн Панайот Карагъзов

Данни за дисертанта

Магистър **Катерина Бойчева Кокинова** е родена през 1985 г. в София, където през 2004 г. завършва с медал и национална диплома за средно образование Първа английска гимназия. От 2004 до 2009 г. следва специалността Славянска филология (профил полски език и литература) в СУ „Св. Климент Охридски“. През периода 2012–2015 г. е редовен докторант по история на славянските литератури към Катедрата по славянски литератури на СУ. Специализирала е във Варшавския, Ягелонския и Шльонския университет и в UniversityCollegeLondon. През 2014 г. тя е Фулбрайтов стипендиант в Калифорнийския университет в Бъркли; член е на престижни международни научни сдружения и е участвала с доклади в множество международни конференции. Владее полски, английски и руски език.

Данни за докторантурата

Тематиката на представения за публична защита дисертационен труд на Катерина Кокинова е в професионално направление 2.1.Филология (Славянски литератури – основно полска и руска литература). Дисертацията е разработена през редовния срок на докторантурата. Магистър К. Кокинова депозира работата в Катедрата по славянски

литератури на СУ на 15 септември 2015 г. и на 26 октомври дисертацията е обсъдена от Разширен катедрен съвет, в който допълнително са включени проф. д-р Ренета Божанкова и доц. д-р Лидия Терзийска. След подробно обсъждане членовете на Разширения съвет единодушно решават трудът да бъде насочен за публична защита и предлагат на Факултетния съвет на ФСлФ състав на жури, който отговаря на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ. Журито е гласувано от ФС на 27.10. 2015 г. и въз основа на приетото решение Ректорът на Университета със заповед РД 38-654 от 30.10.2015 г. назначава състав, състоящ се от петима хабилитирани преподаватели от Професионално направление 2.1. Филология, двама от които са от СУ, а трима – съответно от ВТУ, БАН и УниБИТ. На първото заседание на журито, състояло се на 13.11.2015 г. са избрани председател на журито и са разпределени рецензиите и становищата.

От представената хронология и фактография следва, че не са допуснати нарушения в хода на подготовката на дисертацията и процедурата за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“.

Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд „Авторефлексията в творчеството на Витолд Гомбрович и Владимир Набоков“ е с обем 220 компютърни страници и се състои от Увод, Шест глави, разчленени на множество подчасти, Заключение, Приложения и Библиография от 329 позиции на български, полски, руски, английски и френски език.

Авторефератът върху 36 страници представя в адекватен вид основните тези на дисертацията и завършва с изброяване на приносните моменти и отпечатаните статии по темата на дисертацията.

Съдържание и научни приноси на дисертацията

Изследователски предмет на дисертационния труд на Катерина Кокинова е авторефлексията в творчеството на Витолд Гомбрович (1904–1969) и Владимир Набоков (1899–1977) с особен оглед на техните романи. Наред с романите тя също така анализира (квази)мемоаристиката (Набоковата „Памет, говорй“ и Гомбровичевия „Дневник“) и (псевдо)интервютата на полския писател. Изследователката си поставя за цел да установи, типологизира и съпостави основните форми на авторефлексия в романите на двамата писатели от славянски произход и да разгледа релацията авторефлексия-имплицитен

читател (с. 31). Значителна част от труда е посветена на взаимодействието на авторрефлексивния текст с читателя и на най-често използваните метанаративни стратегии, авторрефлексивни средства и тактики, с които Гомбрович и Набоков инструктират читателя. Проследена и коментирана е закъснялата рецепция на творчеството на Гомрович и Набоков в България.

Дисертацията е интердисциплинарно изследване, преплело в себе си елементи от сферите на литературната история, компаративистиката, рецептивната естетика, емигрантската литература, мемоаристиката и други дялове на съвременната хуманитаристика. „Авторефлексията в творчеството на Витолд Гомбрович и Владимир Набоков“ е първото българско компаративно изследване на двамата писатели емигранти и второто (след частичния синтез на Дейвид Бродски и сравнителните скици на Юлия Кръстева, Малгожата Сморгонг-Голдберг и няколко други чуждестранни литературоведи) – в световен аспект. Съобразявайки се с препоръката на полския литературен критик Йежи Яжембски творчеството на Витолд Гомбрович да се изследва с поне два различни метода, К. Кокинова методологически базира проучването си върху теоретични постановки на Волфганг Изер, Ролан Барт, Брайън Бойд, Артур Сандауер, Линда Хъчън, Ерик Найман, Уейн Буут, Дьорд Лукач и др. Съзнателно или подсъзнателно докторантката се придържа и към инструкциите на В. Гомбрович: „Никога не пиши за автора или произведението – а само за себе си в сблъсък с произведението или автора“ и „Чрез повторение, повторение най-неусетно се създава всяка митология“.

Въпреки многократно подчертаваната от Гомбрович и Набоков тяхна уникалност и несравнимост, К. Кокинова аргументира намерението си да изследва романите им в компаративен план с явните прилики в жизнения и творческия им път, от една страна, и повествователните им особености – от друга. В преобладаващите случаи тя разглежда двудомните (от гл. т. на принадлежността им към повече от една литература) писатели като „надславянски“, но отчита обстоятелството, че тяхната „физическа и културна междинност“ предопределя наративните им стратегии и най-вече авторрефлексивността на творчеството им да бъдат сходни и отчетливо да ги разграничават от останалите писатели. Интересно е наблюдението на К. Кокинова, че емигрантската среда (при Набоков) и несъответното първоначално възприемане на творчеството на Гомбрович от полската критика в голяма степен способстват авторефлексията да бъде използвана от двамата

писатели „и като защитен механизъм“. Върху осезателните прилики в повествователната специфика се гради и дисертационната теза, че „инструктивната авторефлексия се явява *конструираща стратегия* в произведенията на Гомбрович и Набоков“ (с. 32–33).

Дисертантката предлага своя дефиниция на термина „авторефлексия“, който „най-однозначно представя този тип литература, която може да се дефинира накратко като съсредоточена не върху сюжета, а върху (мета)езика, без да престава да бъде и наратив“ (с. 16). Тя прави преглед и коментар на публикуваните от чужди и български изследователи различни аспекти и конкретизации на авторефлексивността и откроява „поставянето на езика и читателя в центъра на произведението като друга обща черта в наративните стратегии на Гомбрович и Набоков“.

Първа глава, „Трениране на читателя: авторефлексия, изпълнена с инструкции“, е посветена на видовете авторски инструкции като особен вид метафикция и на обектите на инструктиране – читатели и критици. Дисертантката дава своя дефиниция на понятието „инструкция“ и типологизира нейните видове на: „вътретекстови“, „паратекстови“ и „метатекстови“. Кокинова задълбочено разглежда предговорите и послесловите като най-обемни форми на паратекстовите инструкции и ролята им за манипулирането на читатели и критици. Позовавайки се на Джордж Стайнър, тя разграничава читателя от критика („единият стои неотлъчно до текста, а другият е дистанциран от него“ (с. 68) и отчита, че и двата типа консуматори на художествени текстове съзнателно и многократно са насочвани от „перфектните диктатори“ Гомбрович и Набоков. Приноси са разсъжденията на изследователката за ролята на повторемостта в инструктивните стратегии и откритието, че Витолд Гомбрович, бягайки от властта на „формата“, превръща инструкцията във форма, а също така и обобщението-инструкция, че „както персонажите се борят с формата, така читателят трябва да се бори с инструкциите“ (с. 75).

Във Втора глава, „Форми на инструктивна авторефлексия“, дисертантката анализира хипостасите на даващия инструкции субект, въплътен в ролите на: критик, рецензент, повествовател, мистификатор, демистификатор и (само)интервюиращ. Кокинова подробно разглежда (де)мистификацията и автополемиката като основни форми на авторефлексивността и достига до извода, че чрез тяхната честа употреба „се внушава обективност и многогласие на представената автоинтерпретация“ (с. 92).

Третата глава, „Пунктуационно отклонение (ролята на текста в скоби)“, е изцяло посветена на един специфичен (явно не само) за Гомбрович и Набоков авторефлексивен похват. В самото начало на разсъжденията си за употребите на скобите в художествената проза (значително по-разнообразни от ремарките в драматургията) Катерина Кокинова умело въвежда стихотворение на Джани Родари, завършващо със стиховете „Скобите имат важна роля. Затваряйте скобите, моля!“ . Изследователката уточнява, че „разликата между ограждането със запетаи и със скоби се състои основно във възприятието и неделимостта, целостта на текста“ (с. 103) и обособява типовете информация или премълчавания, които Гомбрович и Набоков поставят в романите си между скоби. Кокинова заключава, че в крайна сметка „поставен в скоби се намира и читателят, и инструкциите за четене – едновременно присъстващи (в скоби в) и отсъстващи от текста“ (с. 105). Самата дисертантка има афинитет към скобите и тиретата, които използва за доуточнения на мислите си и обогатяване на значението на думите („(не)критик“ ,“(за)станал“, „(мета)език“, „(раз)познава“, „до-говаря“, „(анти)образи“, „(пред)извиканите“, „(де)мистификация“, „(не)свобода“, „(пре)повтарящ“, „извън-редна“, „пре-написан“, „със-създател“, „не-себе си“ и др.). Тук е мястото да отбележа, че Катерина Кокинова се опитва да доближи стила си до автокреационните похвати на двамата изследвани автори и в унисон с наблюдението си, че „Гомбрович и Набоков като че ли се опитват да примирят двете същности/форми на човешкия индивид – homo ludens (играещия човек) и homo legens (четящия човек)“ (с. 64), тя играе с текста, себе си и читателския прочит (като един от примерите е преформулирането на Десетте Божии заповеди в пет „иманентни „заповеди““ на с. 61). В заключение, въз основа на най-известните творби на Гомбрович и Набоков, тя представя двете лица на авторефлексивната инструктивност: „двата романа печелят от авторефлексията като крайна форма на протест на авторите срещу установените културни норми. „Фердидурке“ и „Лолита“ губят някои от своите читатели, които не могат да понесат формата на текста, както и наложената им интерпретация“ (с. 92). Четвърта глава, „Памет, мислене, образ“, разглежда обвързаността на изброените понятия с езика за автоматологизацията на писателите. Дисертантката откроява езика като средство за „трансформиране на „автобиографичната писателска памет в ролята на съзидателна сила“ (с. 131), за превръщането на читателя в „сътрудник, съ-създател на творбата чрез въобразяване“ (с. 131) и за увековечаването на авторите. Кокинова достига до извода, че

стимулираното от авторефлексивните автори мислене-въобразяване е игра, в която участват и читателите. Наред със специфичните особености на английския, руския и френски език К. Кокинова установява, че в стремежа си към самоутвърждаване и писателска вечност Набоков и (донякъде) Гомбрович използват образа „като универсален език и дори като метаезик“ . Дисертантката умело представя как чрез манипулации с езика/езиците и образите паметта може да бъде превърната в своеобразно минало в бъдещето (и обратно) и образно представя релацията литература-металитература като „огледало, оглеждащо се в огледало“ (с. 129). Тези интересни езиково-образни трансформации на паметта при публикуването на дисертацията могат да бъдат теоретически обосновани и с вижданията на френския историк Пиер Нора за разликите между история и памет.

В последните две глави на дисертацията сравнителният синтез отстъпва изцяло място на детайлните анализи на едно единствено произведение и дори на отделни пасажии от него. Пета Глава, „Лолита чете „Лолита“. Място на читателското участие“, е посветена изключително на Набоковия шедьовър и възможните му прочити. К. Кокинова обръща внимание върху жанровата мимикрия на романа и трансформирания филмов сценарий (в които сюжетът „Лолита“ според Хумберт Хумберт се променя в мемоар, дневник, изповед, книга); основният персонаж и субект на повествованието „е разколебан между писането на текста и сливането с текста“; а неговият неутолим копнеж – Лолита – от обект на нарацията мимикрира в (потенциален) имплицитен читател, изцяло зависим от инструкциите на текста (с. 151).

В Глава Шеста, „Митология на четенето: между хаоса и инструкциите“, въз основа на романа на В. Гомбрович „Космос“, дисертантката разглежда напрегнатото взаимодействие между хаоса и формата и ролята на поредицата от повторения за трансформиране на хаоса от анти-форма във форма. Тук за пореден път тя дискутира функциите на повторенията като опосредствени авторски инструкции, като средства за автокреация и създаване на митология. Инструктиращите повторения на автора трябва да внушат повторно и преповторено четене от страна на имплицитния читател, който в унисон с виждането на Дж. Пуле „за четенето като акт на повторение на чуждата мисъл като своя“ (Poulet, G. *Phenomenology of Reading*), трябва да (пре)открие нови авторови интенции в отделните пасажии и в целия текст, макар че според инструкциите на Гомбрович

читателят не трябва да „чете на части и отчасти“ творбите му. В този смисъл заслужават внимание наблюденията на К. Кокинова за сходствата между единството и фрагментарността на човешкото тяло и читателското четене и превръщането на читателя в двойник на писателя (с. 169-170). Впрочем, съпоставянето на мимикрията в „Лолита“ и в „Космос“ би могло да бъде подведено под общия знаменател на стратегията на Набоков и Гомбрович да формират писателска и читателска авторефлексивност.

Публикации и участия в научни форуми

Докторант Катерина Кокинова е публикувала осем статии по темата на дисертацията на български, английски и полски език в български и полски научни списания и специализирани сборници. Участвала е в тринадесет научни конференции, от които пет международни. Изнесала е доклади на Първия международен конгрес за Гомбрович (Буенос Айрес, 2014), докторантската конференция върху Владимир Набоков (Страсбург, 2014) и редица научни форуми в България.

Заклучение

От описаното в рубриците Съдържание и научни приноси на дисертацията и Публикации и участия в научни форуми се вижда, че дисертацията на Катерина Кокинова е оригинално и с безспорен принос към съвременната българска славистика изследване. Въз основа на откритите научни достойнства на дисертационния труд „Авторефлексията в творчеството на Витолд Гомбрович и Владимир Набоков“ и след успешната му публична защита предлагам на почитаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на магистър Катерина Бойчева Кокинова.

Лорънс, 05.01.2016 г.

Проф. дфн Панайот Карагъзов